

ПРИДЕСНЯНСЬКА КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

УКРАЇНІЗАЦІЯ У СВІТЛІ ДОКУМЕНТІВ

Українізація на Чернігівщині в 20-ті — 30-ті роки
(добірка документів)

Державний архів Чернігівської області. — Чернігів, 1997. — 130 с.

Упорядники: Н. М. Полетун, Л. Ф. Сурабко. Відповідальний за випуск: директор архіву Т. І. Зуб.

Свою новою публікацією Державний архів Чернігівської області продовжує видання популярних і широко відомих збірників документів і матеріалів з історії нашого краю. Перший такий збірник з'явився в 1957 році і з того часу вже побачили світ більше десяти книг. Серед них: «Чернігівщина в роки громадянської війни 1919—1920 рр.», «Соціалістичне будівництво на Чернігівщині 1921—1941»; «Чернігівщина в період Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр.»; «Соціалістична Чернігівщина 1946—1980 рр.»; «Плечом к плечу» та «Сила братства» — про дружбу і співробітництво трудящих Чернігівської, Брянської і Гомельської областей; «Чернігову — 1300» та «З історії Новгород-Сіверського» — ювілейні видання про багатотомову історію обох міст та інші.

Залучення архівних джерел допомагає широкому колу науковців, вчителів, краєзнавців, студентів та учнів зосередити увагу на вивченні минулого рідного краю, перепоповненого як героїчними, так і трагічними подіями величезної ваги, відтворити реальну картину соціально-економічного, суспільно-політичного і культурного життя області. Опанування конкретних документів донесе з незглибної криниці вітчизняної історії усвідомлення істини, що український народ пройшов складний і героїчний шлях до свого повного національного відродження.

Ось чому вихід друком добірки документів про українізацію на Чернігівщині в 20—30-ті роки нашого століття, як невід'ємної складової частини процесу національно-культурного будівництва в Україні — визначна подія в житті кожного, хто цікавиться історією нашої країни та становлення її державності.

Адже джерелознавче дослідження нашої минувшини переконує як фахівців, так і широке коло читачів у тому, що вирішення багатьох проблем сьогодення в значній мірі залежить від наявності інформації з доступних документів як опублікованих, так і тих, що знаходяться в архівосховищах. У добірці опублікований 101 документ за 1923—1931 роки, але хронологічні межі їх значно ширші. Ще в лютому 1920 року в усіх установах України декретом ВУЦВК було наголошено на необ-

хідності вживання української мови поряд з російською. На Чернігівщині офіційного статусу українізація набула в кінці 1923 р. після постанови ВУЦВК та РНК від 1 серпня 1923 р. «Про» заходи забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови».

Упорядники поставили за мету ознайомити читача з найбільш цікавими документами з питань українізації, що зберігаються в Державному архіві Чернігівської області. Археографічна обробка їх проведена у відповідності з існуючими правилами видання історичних документів, значна частина яких подана повністю, за винятком тих, текст яких не стосується теми або має другорядне значення. Текст документів, з метою досягнення його найбільшої репрезентативності, відрукований мовою оригіналу згідно з нормами сучасного правопису із збереженням в окремих випадках лексичних та стилістичних особливостей часу. Всі документи і матеріали згруповані за хронологічним принципом. Незрозумілі, недописані та пропущені слова доповнені, помилки виправлені без застережень, текстам, при потребі, зроблені авторські заголовки.

Документи, як зазначалося, наводяться повністю або в найбільш суттєвих уривках, що значно полегшує роботу з ними, другорядні деталі опущені, але бажачучі ознайомитись з тим чи іншим текстом у повному обсязі можуть скористатися науково-довідковим апаратом і легко відшукати його в архіві.

Серед достоїнств рецензованого видання слід перш за все вказати на актуальність теми. Українізація — проблема нагальна, складна, заполітизована і далеко не визначена дефініція. Одні вважають її надбанням радянських часів, інші — посилаються на імперське походження. Підкреслимо лише, що і перша, і друга точка зору потребують свого ґрунтовного дослідження, а тому публікацією нової добірки документів чернігівські архівісти зробили свій перший науковий внесок у розробку маловивченої проблеми. Саме документи як історичне джерело є матеріальними носіями інформації про минуле людей, які залишили нам свої думки і дії.

Вони, відзеркалюючи певне історичне явище, дають нам змогу по-новому підійти до розв'язання нагальних потреб. Далі справа за евристикою, або пошуком і збором інформації по проблемі — дуже відповідальному етапові наукового дослідження. У рецензованому збірнику, у відповідності до вимог сучасності, висвітлюються принципові питання українознавства радянських часів, без розв'язання яких цілісне бачення проблеми, її розвитку взагалі неможливе. Що в той час розуміли під українізацією? Звернемося до документів. На сторінці 10 рецензованого збірника в документі № 4 «З пояснювальної записки до кошторису губвідділу народної освіти на утримання курсів українознавства від 23 вересня 1923 року» читаємо: «програма курсів українознавства передбачає вивчення української мови з діловодством — 70 годин, українознавства (історія України, економічна географія та письменство, їх загальний огляд) — 15 годин. Разом — 85 годин». З примітки на цій же сторінці дізнаємося, що лекції з української мови повинні вестися по дві на день, й беручи до уваги практичне вивчення (теорія і практика, читання та письмо), курси продовжуються 35 робочих днів. Лекції з українознавства можна читати кільком групам разом, в залежності від помешкання. Ці лекції можна додавати до лекцій мови, а тому читання їх не вплине на строк курсів. Далі читаємо, що з точки зору методики краще було проводити лекції не щоденно, а тричі на тиждень, що давало можливість завершити їх за три місяці, а при щоденному читанні вони скорочувалися до півтора місяця. Кожна лекція продовжувалася 45 хвилин. Керував справою українізації — губнаросвіти. Для цього було утворено організаційне бюро з трьох осіб, яким доручалася педагогічно-інструкторська робота. В кожному окрузі при

наросвіті справою курсів українізації видав окремих інструктор, який працював за планами губерньського бюро.

Робота на курсах оплачувалася. За кожну академічну годину (45 хвилин) викладач отримував один золотий карбованець, за завідування курсами — 20 крб., діловодство — 12 крб., служнику — 8 крб. за місяць. В кошторисі передбачалися видатки на придбання відповідної літератури та підручників. Для кожної групи комплектувались: на двох слухачів — одна читанка для дорослих, на чотирьох — одна граматики, на десять — один словник, кожен слухач одержував дві книжки з творами класиків української літератури для домашнього читання.

Подальший аналіз вміщених у збірнику документів свідчить, що перед упорядниками стояло нелегке завдання — у невеликому за обсягом виданні відобразити різноманітні сторони важливого соціально-політичного процесу в Україні в 20—30-ті роки. Для цього вони з великої кількості архівних фондів відібрали найхарактерніші і водночас яскраві сюжети. Вони не тільки дають поштовх для поглибленого вивчення мовознавчих процесів в Україні, а й збагачують дослідження цієї проблеми новими концептуальними підходами.

Завершити роздуми над збірником документів хотілось би ще одним коментарем. Неперевершена сутність відомого афоризму: «історія — вчителька життя». Здобуття Україною своєї незалежності як історичний факт вимагає відповідного політико-філософського осмислення мовних процесів на основі глибокого вивчення документалістики. Нагальною стає потреба вироблення і ефективного здійснення науково-обґрунтованої державної політики в міжетнічних відносинах, виконанні Закону про мови в Україні та вироблення державної: програми розвитку української мови та інших національних мов у нашій країні. Визнання життєдайності та суспільної цінності усіх національних мов в Україні є беззастережним гарантом усім громадянам національно-культурних та мовних прав. Вільний розвиток і рівноправність, висока мовна культура — це основа духовного взаєморозуміння, культурного взаємозбагачення та зміцнення дружби народів. Разом з тим українська мова — один з вирішальних чинників національної самобутності її народу. З метою сприяння всебічному розвитку духовних творчих сил якогось, їй забезпечений статус державної мови, що є гарантією нашої суверенної національно-державної майбутності. У вирішенні цієї складної проблеми публікацією рецензованого збірника внесли посильний вклад і чернігівські архівісти.

Володимир ПОЛОВЕЦЬ.

ЧИ ПЕРЕВЕРШИТЬ ЯРОВИЙ—ПРОЗАЙК, ЯРОВОГО—ПОЕТА?

Афоризм про те, що поезія — це, звичайно, -прекрасно, але основу літератури становить все-таки проза, я почув і від лауреата «Гранослова» Сашка Ярового, коли Спілка письменників України випустила в світ його збірку з трьох новел «Рік чорного півня».

Загалом, ця книжка справляє враження, що не дивно, — Яровий не приховує свого бажання писати романи. І все-таки, якщо Олександр